

עבור ח'אמנהאי המאבק על עתיד סוריה הוא הקרב על הבית

17.12.2024 | יוסי מנשרוף | written by

רקע

נפילת משטר אסד מהווה מכה קשה עבור המשטר האסלאמי באיראן, שהגדיר את סוריה כחוליה העיקרית בשרשרת ציר ההתנגדות. עם הדחתו טהרן נאלצת להסתגל למציאות האזורית החדשה, ולמשמעויות הקשות שנגזרות עבורה כתוצאה מכך. הדחת אסד פגעה בביטחונו העצמי של המשטר האיראני, הן בקרב בכיריו והן בקרב תומכי המשטר, ולפיכך ניכר מאמץ מצד ראשי המשטר לעודד את אנשיהם ותומכיהם. בהתאם לצורך האיראני להסתגל במהרה למציאות המשתנה, בנאום שנשא לאחר הדחת אסד שרטט ח'אמנהאי באופן ראשוני את חזונו המעודכן לאסטרטגיה של איראן בעידן שאחרי אסד. לאחריו, התקשורת האיראנית גויסה למאמץ הסברתי שנועד להדהד את מסריו, ולהעביר לאנשי המשטר ותומכיו באיראן ובציר ההתנגדות את דגשיו לגבי האסטרטגיה האיראנית המעודכנת.

ח'אמנהאי מנסה לעודד את אנשיו לאחר שהוכו בהלם עם נפילת אסד

לאחר ימי הלם שאפיינו את טהרן בעקבות נפילת משטר אסד שרטט ח'אמנהאי בנאומו ב-11 בדצמבר את האסטרטגיה שתקדם איראן מול סוריה והאזור. הנאום הוא מכונן, הן מתוקף עמידתו של ח'אמנהאי בראש המשטר באיראן, והן מתוקף העיתוי המיוחד שבו הוא נישא, בשעה שהסדר האזורי שהקימה איראן בעמל רב ובמחיר יקר במשך עשרות שנים, התרסק. כפי שניתן ללמוד מדבריו ומהצהרות בכירים איראנים מהימים האחרונים, החשש בטהרן הוא שלאחר המכות הקשות שספגו חיזבאללה וחמאס מישראל, ונפילת סוריה, עיראק היא הבאה בתור ולאחריה היעד העיקרי ¹ המשטר באיראן. מפקד משמרות המהפכה לשעבר, מוחסין רצ'א'אי, ביטא היטב את החשש האיראני מפני נפילת מערך ההגנה שהקימה איראן באזור באומרו (10 בדצמ') שבחודשים הקרובים צפוי דאעש לפתוח בקמפיין צבאי שתכליתו לכבוש את עיראק.

בנאומו קבע ח'אמנהאי באופן נחרץ שאסד הודח במזימה ישראלית-אמריקאית, בשיתוף תורכיה במידה כזו או אחרת. הוא נמנע מלאזכר את תורכיה באופן מפורש, מתוך שאיפה לשמור על יחסים תקינים עימה, ככל האפשר. למרות היריבות האזורית בין שתי המדינות, לטהרן יש הרבה מה להפסיד אם תעלה את יחסיה עם אנקרה על מסלול התנגשות. בכך, הוא הורה במרומז לאנשי המשטר להפסיק את הביקורת שהטיחו בתורכיה מאז הדחת אסד, ולשמור על ערוץ הידברות עם אנקרה, כדי להגיע איתה להסכמות אפשריות. זאת בהתחשב בהשפעתה הגוברת בסוריה החדשה, באמצעות קשריה עם היא'ת תחריר אל-שאם בראשות אל-ג'ולאני. ההשפעה הזו השתקפה בפגישה שקיים ב-12 בדצמבר ראש המודיעין התורכי, איברהים קלין, בדמשק עם אל-

ג'ולאני, שאמצעותה הפך לבכיר הזר הראשון שהגיע לדמשק ונועד עם אל-ג'ולאני מאז נפילת אסד.

חשוב אפוא שבירושלים ובוושינגטון יפנימו שבעיני איראן בראשות ח'אמנהאי טהרן פועלת מתוך מגננה אל מול מהלך התקפי יזום מצידן, לכאורה, שתוכנן על ידן בקפידה, ושיעדו הסופי הוא איראן. השילוב בין תחושת הנרדפות, שמאפיינת את השיעה בהיותה מיעוט שנרדף על ידי הסונים במשך מאות שנים, לבין האופי הקונספירטיבי שמאפיין את האיראנים, מבטיח שילוב של מסכת פחדים שאופפים כעת את טהרן לנוכח המציאות המתהווה. לכך יש להוסיף את האובססיביות והקנאות שח'אמנהאי מתאפיין בהן בכל הקשור לשמירה על קיום המשטר האסלאמי באיראן אל מול הניסיונות הבלתי פוסקים, להשקפתו, מצד ארה"ב וישראל להפילו. בהתאם לכך, הוא מדגיש בנאומיו את הצורך להכיר את מורכבות המזימות של האויב, על שלל היבטיו, נגד איראן.

מול ההלם שאחז את טהרן בעקבות הפלתו המהירה של משטר אסד, ח'אמנהאי הפעיל בנאומו האחרון מאמץ רב כדי להרים את המורל של אנשיו ושל תומכי המשטר, ולטעת בהם תקווה להמשך עתידה של המהפכה האסלאמית. הוא קרא להם להרים את הראש חרף השבר שבו הם מצויים, ולאמץ פרספקטיבה אסטרטגית ארוכת טווח ולא קצרת מועד, ולהבין שיש גם הפסדים בדרכה הארוכה של המהפכה. ח'אמנהאי האשים את הצבא הסורי שאובדן המוטיבציה שלו הוא שאפשר למורדים להתקדם ולהסתער, והדגיש את הלקחים עבור איראן לטובת שימור המשטר באיראן, ובראשם שימור המוטיבציה בקרב כוחות הביטחון האיראניים. בניסיונו להסביר את חשיבות שימור העוגן החשוב בתפיסת הביטחון האיראנית, לחימה נגד אויבי איראן מחוץ לשטח איראן, ח'אמנהאי הסתבך בשקר גס. בניגוד לאמירתו כי איראן שיגרה כוחות לסייע לאסד רק לאחר הופעת דאעש ב-2014, עדויות רבות, בהן הצהרתו של שר ההגנה ורטמכ"ל סוריה לשעבר, עלי עבדאללה איוב, כוח קודס בראשות קאסם סולימאני התערב במלחמת האזרחים בסוריה כבר ב-2011-2012, הן באמצעות שיגור חיזבאללה לשדה הקרב, והן באמצעות סולימאני שפיקד מקרוב על הקרבות ועל מגוון השלוחים שכוח קודס שיגר לאזור. השלוחים האלו כללו את המליציות השיעיות העיראקיות עצאא'ב אהל אל-חק, כתאא'ב חיזבאללה, ארגון בדר, אל-נג'באא', וכתאא'ב סיד אל-שהדאא', שפעלו בסוריה החל מ-2012, לצד מליציית פאטמיון האפגנית (שהחלה להשתתף בקרבות בסוריה לפחות ממאי 2013).

ח'אמנהאי מציג קריאת כיוון למציאות האזורית החדשה

ח'אמנהאי קבע שסוריה תשותרר "באמצעות הצעירים הסורים הגאים", ואפשר שבכך סיפק קריאת כיוון לפעילות איראן, בדגש על כוח קודס, בסוריה החדשה. אישוש לכך ניתן למצוא בהצהרתו (17 בדצמ') של ציר המג'לס, אסמאעיל כות'רי, לשעבר מפקד בכיר במשה"מ, כי "העם הסורי" יסלק מארצו את ארה"ב, ישראל וה"כובשים", וישחזר את סילוק האמריקאים מארצו כפי שאירע באפגניסטן ובעיראק. כזכור, ארה"ב הסיגה את כוחותיה משם לאחר שכוח קודס סייע במידה רבה לטאליבן ולמערך המליציות השיעיות בעיראק. איראן אוהבת לפעול במרחבים

שבהם אין שלטון ריכוזי, כפי שהמציאות הפוליטית בלבנון, בתימן ובעיראק מספקת לה כר הולם לכך במשך עשרות שנים. מאידך גיסא, סוריה נעדרת אוכלוסייה שיעית משמעותית, ולפיכך לצד פעילותה אל מול 2 מיליון התושבים השיעים בסוריה, איראן תצטרך כעת למפות את החוגים השונים שפועלים ברחבי סוריה כדי לזהות את הגורם שיוכל לשמש פרוקסי שלה. היא גם יכולה לנסות למשוך אליה חוגים שאינם בהכרח שותפים מלאים לחזון ההתנגדות שלה, באמצעות שוחד בדמות סיוע כלכלי וצבאי, כפי שעשתה בעבר מול הטאליבן ואף אל-קאעידה. ואולם, לאור האיבה העזה ששוררת בין היא'ת תחריר אל-שאם בראשות אל-ג'ולאני לאיראן, ספק אם תוכל להגיע איתו להבנות כלשהן לשיתופי פעולה, לפחות לפי שעה. מינויו של האיראני הכורדי, עבד אל-רחמן פתאחי, שהתגייס בעבר לאל-קאעידה והיה ממנהיגי דאעש (נכלא באיראן בשנים 2008-2013 באשמה שגייס סונים ללחימה בסוריה), בידי אל-ג'ולאני לשמש איש הקשר שלו מול איראן, מעיד שאל-ג'ולאני מעוניין לקיים ערוץ הדיברות עם איראן. דרשני תפילות יום השישי באיראן אומנם הדהדו את הצהרת ח'אמנהאי כי סוריה תשחרר בידי צעירים סורים גאים, עם זאת ח'אמנהאי נמנע מלכנות בנאומו את היא'ת תחריר אל-שאם ארגון טרור, וגם מזכ"ל חיזבאללה, נעים קאסם, הצהיר בנאומו שמוקדם לשפוט את השלטון הסורי החדש ושהוא מקווה שהאחרון יחשיב את ישראל כאויב ויחדש את נתיב אספקת האמל"ח דרך סוריה לחיזבאללה.

ערוצי פעילות אפשריים באפיק השיעי בסוריה

אם תבחר איראן לנסות לחדש את אחיזתה בסוריה באמצעות הקהילה השיעית במדינה, היא תוכל להסתייע בשלוש אגודות דתיות, אזרחיות לכאורה, שפועלות בסוריה (שתיים מהן כפופות ללשכת ח'אמנהאי), וקשורות למנגנון הטרור והמודיעין האיראני. הראשונה, "אסיפת אהל אל-בית העולמית", המפעילה שלוחה סורית, בראשות שני אנשי דת [?] נביל ח'לבאוי ועבדאללה נט'אם. השניים היו הראשונים מבין הקהילה השיעית בסוריה שהגיעו בשנות השמונים ללמוד בסמינרים הדתיים בקס לאחר המהפכה האסלאמית. "אסיפת אהל אל-בית" הוקמה כביכול על מנת לקדם את האידאולוגיה של איראן המהפכנית בעולם, ולקשר בין הממסד הדתי האיראני לאנשי דת שיעים זרים. בנוסף, היא משמשת גם כיסוי לסיוע באיסוף מודיעין, לתצפיות וגיוס סטודנטים זרים, לשינוע כספים וציוד למבצעים של כוח קודס ומיניסטריון המודיעין האיראני. מנגנון נוסף שאיראן מפעילה בסוריה הוא השלוחה הסורית של "אוניברסיטת אל-מצטפא העולמית". זו משמשת כאתר גיוס עבור כוח קודס, במדינות הרבות שבהן היא פועלת, ובנוסף מהווה כלי לקידום עוצמתה הרכה של טהרן ברחבי העולם. במסגרת זאת, בנוסף להמרת סונים לשיעים והכשרתם במוסדותיה, ה"אוניברסיטה" מעניקה חסות לטקסי "יום ירושלים" (יום שישי האחרון בחודש הרמדאן), בהתאם לקביעת אייתוללה ח'ומייני, במטרה להגביר את השאיפה להשמדת ישראל. הפלטפורמה השלישית האזרחית-לכאורה שמפעיל המשטר בסוריה ואשר משמשת כיסוי לפעילות כוח קודס היא "המטה לשיפוץ המקומות הקדושים". בפועל, המטה מסייע לפעילות כוח קודס בפעילותם ברחבי עיראק וסוריה, ובכלל זה הברחת אמצעי לחימה ופעילות פיננסית אסורה. במקביל, שלוש האגודות הדתיות הללו צפויות לפעול בסוריה בניסיון לשקם את העוצמה הרכה של איראן ולהעניק לה דריסת רגל בסוריה.

המלצות: מה על ישראל לעשות?

איראן וישראל נמצאות כעת בתחרות למידה על סוריה החדשה. בידי ישראל נפלה כעת הזדמנות היסטורית לעצב מחדש את גבולה הצפוני. ראשית, עליה להבהיר להיא'ת תחריר אל-שאם שהביטחון בגבול הסורי והעברות אמל"ח לחיזבאללה מסוריה הן קו אדום. הארגון יעדיף להקדיש את התקופה הקרובה לביסוס שליטתו ברחבי סוריה ולהקמת קשרים עם חוגים פוליטיים שיקבלו את מרותו במדינה. לפיכך, נראה לפי שעה שהוא לא ימהר לפעול נגד ישראל, ויוסיף להיות עוין כלפי איראן וחיזבאללה לנוכח משקעי העבר הכבדים והחשד שיקנן בו שהן מעוניינות לחדש את שלטון אסד במדינה. תימוכין אפשריים לכך ניתן למצוא בראיונות שהעניק אל-ג'ולאני בימים האחרונים ובהם הצהיר שפניו אינם למלחמה נגד ישראל, שסוריה מחויבת להסכם הפרדת הכוחות בגבול עם ישראל מ-1974, ושהדחת אסד מהווה "ניצחון על תוכנית מסוכנת של איראן באזור".

לפיכך, על ישראל להבהיר לשלטון החדש בסוריה שתקיפותיה במדינה מכוונות נגד אינטרסים איראניים, ובראשם כל ניסיון לחדש את הברחות האמל"ח לחיזבאללה. מעבר לכך, איראן וציר ההתנגדות נמצאים כעת בשפל היסטורי, ולכן על ישראל לנצל את שעת הכושר ההיסטורית ולגבש עם ארה"ב אסטרטגיה מדוקדקת להפעלת לחץ מקסימלי על המשטר באיראן. האפשרות שח'אמנהאי יבחר ללכת על מסלול של ייצור נשק גרעיני, כמפלט אחרון לנוכח המציאות האזורית החדשה, היא ריאלית ומדגישה את ההכרח באסטרטגיה ישראלית-אמריקאית משותפת ונחרצת נגד איראן. מלבד זאת, במרחב הלבנוני יש לחזק את מתנגדי חיזבאללה בלבנון, כדי להעצים את הלחצים שכבר מופעלים על חיזבאללה בעקבות הפגיעה במעמדו במדינה, לאחר המהלומה חסרת התקדים שספג מישראל. יש לנצל את חולשתו ההיסטורית של חיזבאללה, שמלקק כעת את פצעיו ונמצא בתהליך שיקום, ולכן אינו יכול לבצע טעויות שיקימו עליו את מתנגדיו.

לנוכח הידיעות בדבר מיליוני דולרים שאיראן החלה להעביר לחיזבאללה כדי לשקם את ההריסות בלבנון, על ישראל לאתר את המנגנון שבאמצעותו טהרן מתכוונת בתוך כך לחדש את חתרנותה במדינה. כזכור, לאחר מלחמת לבנון השנייה מינתה טהרן מפקד בכיר בכוח קודס, חסן שאטרי (נהרג בנסיבות מסתוריות בסוריה ב-2013) להיות אחראי על שיקום לבנון במסגרת "הוועדה לשיקום לבנון". ואולם, בפועל שימשה הוועדה כיסוי לפעילותו האמיתית שהייתה אספקה פיננסית, טכנולוגית, לוגיסטית וצבאית לחיזבאללה, במסגרת המפעל האיראני לשיקום ולקידום מואץ של תשתיות חיזבאללה לאחר הפגיעה שספג במלחמה. לפיכך, על ישראל לזהות את המנגנון שבאמצעותו איראן מתכוונת כעת להפר את הסכם הפסקת האש, שאליו היא אינה מחויבת, ולסכלו בהתאם.